

Nr 115

Av herrar **Orgård** och **Ståhl**, om *inrättande av en teknisk biträdesbemannning vid landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala.*

Under mer än tjugو år har Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala i samverkan med motsvarande institutioner i Lund och Göteborg bedrivit upptagningar på grammofon av folkmål och folkminnen i landets skilda delar. Sedan år 1946, då medel beviljats till en specialutrustad, med inbyggda grammofonverk försedd bil, ha upptagningarna kunnat göras i större omfattning. Med hjälp av intresserade orsbor i respektive bygder har man bland de äldre personer, som bibehållit traktens gamla språk och folkliga tradition, valt ut de lämpligaste berättarna och spelat in på skiva vad de sagt. Bygd efter bygd har ägnats en systematisk språk- och traditionsundersökning och detta arbete fortsätter allttjämt. Hittills ha i olika landskap över 6 000 skivor spelats in.

De intalade texterna, vilkas längd varierar från några minuter till flera timmar, innehålla ett forskningsmaterial av ojämförlig betydelse, i första hand för svensk språkvetenskap och folklivsforskning men även för andra vetenskapsgrenar. Ofta ge intalningarna en sällsynt levande och rikt detaljerad bild av folklivet i äldre tid. I många fall ha de folkliga berättarnas skildringar uppenbara konstnärliga förtjänster. Också svensk folkmusik, lappska dialekter och lapparnas ålderdomliga sång (jojkning) ha spelats in. Inspelningarna ha omfattats med livligt intresse i bygderna och ett fruktbarande samarbete med hembygdsföreningar, folkbildningsorganisationer m. fl. har utvecklats.

Skivornas dialekttexter ha i starkt ökad omfattning utnyttjats av forskningen och den akademiska undervisningen. Flera doktorsavhandlingar ha redan offentliggjorts med grammofonskivorna som sitt viktigaste grundmaterial. I universitetsundervisningen nyttjas arkivets grammofonskivor som underlag för kandidat- och magisteruppsatser och för att illustrera föreläsningar.

Arbetet med upptagningarna har under det senaste årtiondet väsentligen utförts av förste arkivarien vid arkivet filosofie doktorn Folke Hedblom. Vid själva resorna i bygderna har han kunnat erhålla viss hjälp av andra tjänstemän vid arkivet. Hela det rent tekniska arbetet med inspelningsapparaterna har han emellertid måst sköta själv, och han har också måst själv föra inspelningsbilen. Doktor Hedblom har oftast varit tvungen att vid inspelnningarna i gårdarna själv stanna ute i bilen för att manövrera apparaterna.

Den centralt viktiga uppgiften att sköta samtalet med sagesmannen har han då måst överlämna åt en stundom tillfälligt engagerad, oerfaren medhjälpare. Doktor Hedblom har vidare själv måst utföra allt manuellt arbete med materialets bearbetning till arkivmässigt skick, med framställande av kopior till skivorna (originalskivorna, de s. k. lackskivorna, få icke utsättas för nötning genom upprepade avspelning) samt med skivsamlingens vård och tillhandahållande. Det manuella arbetet har i mån av inspelningsmetodernas förfining, apparaturens utökning med flera komplicerade maskiner samt skivarkivets tillväxt blivit alltmera betungande. Det har på senare år ökat också därigenom, att ett allt större antal privata dialektinspelningar, gjorda på bandspelare av studenter, hembygdsföreningar m. fl. överlämnats till arkivet. De värdefullaste av dem ha för arkivering förts över på skivor. Alla dessa rent tekniska sysslor med apparaturens manövrering, underhåll och skötsel, överföring av inspelningar från original till kopior samt avspelning av skivor för besökande forskare ha kommit att ta större delen av doktor Hedbloms tid i anspråk.

Nu nämnda förhållanden har styrelsen för Landsmåls- och folkminnesarkivet sedan flera år framhållit i sina petita. Styrelsen har därvid framfört önskemål om att medel skulle ställas till förfogande för anställning av ett tekniskt biträde med uppgift att gå arbetsledaren till handa i fråga om det manuella arbetet vid arkivets fonogramavdelning och att tjänstgöra som chaufför under resorna med inspelningsbilen. I sitt petitum till 1955 års statsverksproposition betecknade arkivstyrelsen anställandet av ett dylikt tekniskt biträde som ett trängande önskemål. Med hänsyn till från statsdepartementen utfärdade direktiv ansåg man sig emellertid inte då böra begära en ny tjänst utan upprepade i stället ett tidigare framställt förslag om en sådan höjning av anslaget till inspelningsverksamheten att man skulle få möjlighet att anställa en tillfällig arbetskraft, åtminstone på deltid. Styrelsens framställning föranledde emellertid icke någon proposition från Kungl. Maj:t.

I sitt senaste petitum har arkivets styrelse återupptagit frågan och föreslagit inrättandet av en befattning som tekniskt biträde med lönegrad Cg 11. Förutom de skäl som ovan refererats har styrelsen nu även anfört en nytillkommen omständighet av stor betydelse. På våren 1955 har arkivet börjat tillämpa den redan länge, av bland annat Radiotjänst, använda moderna inspelningsmetoden med inspelningarna ute i fältet på band, vilkas innehåll sedan för arkivering föres över till grammofonskivor. Metoden har flera fördelar. Den ger bland annat en starkt förbättrad ljudkvalitet och medför, att den besvärliga och ömtåliga graveringen av grammofonskivor ej behöver göras i fältet under ofta ogynnsamma yttre förhållanden utan får utföras på institutionen, på stationära apparater. För dess tillämpning ha därför förelegat mycket starka skäl. Överföringar från band till skiva öka emellertid ytterligare institutionens redan förut betungande arbetsbörda av rent teknisk art. Styrelsen har också i sitt senaste petitum uttalat som sin be-

stämnda mening, att frågan om anställandet av en teknisk medhjälpare ej längre kan uppskjutas. Styrelsen framhåller vidare i detta sammanhang olägenheterna av att en så pass betydande institution som arkivet på sin personalstat icke har någon vaktmästare. Den tekniske medhjälparen skulle givetvis även kunna biträda med vaktmästarsysslor.

Universitetskanslern har funnit, att arkivstyrelsen klart ådagalagt behovet av en befattningshavare som kan tjänstgöra som inspelningstekniker och bilförare och, då han ej är upptagen av andra sysslor, som expeditivvakt. Han har därför på det sättet tillstyrkt styrelsens förslag, att han hemställt om inrättandet utav en befattning som tekniskt biträde vid arkivet i lönegrad Ce 11 (årslön 6 804 kr. + rörligt tillägg, enligt nuvarande grunder 1 956 kr. = 8 760 kronor). I 1956 års statsverksproposition begäres emellertid icke något anslag till en befattning med de arbetsuppgifter som styrelsen och universitetskanslern föreslagit.

Det synes mig emellertid oriktigt, att befattningshavare med hög akademisk utbildning i så stor utsträckning som fallet är med doktor Hedblom belastas med rent tekniskt rutinarbete, vilket normalt bör utföras av annan arbetskraft. De akademiskt skolade befattningshavarna vid arkivet böra i första hand få ägna sig åt den vetenskapliga sidan av arbetet, såväl när det gäller inspelningarna i fältet som i fråga om det insamlade materialets bearbetning. Det är med rätta som arkivets styrelse i sistnämnda hänseende är efter år i sina petita understrukit vikten av att upptagningarna i större mån än nu vetenskapligt bearbetas, så att de lättare komma forskning och undervisning till godo. Framför allt gäller detta utskrivning av texterna. Det har särskilt betonats, att utskrivningen bör ske i vår tid, medan de som själva ha varit med om inspelningarna ännu stå till förfogande.

Till vad nu sagts kan läggas, att den dyrbara och komplicerade apparaturutrustning, som institutionen numera förfogar över, för sin skötsel och sitt underhåll kräver en medhjälpare med direkt teknisk kompetens. Även denna synpunkt talar för befattningens inrättande.

Under erinran om att upptagningarna av folkmål och folkminnen äro en arbetsuppgift med kort tidsfrist, vars genomförande på grund av den hastiga omvandlingen av samhällslivet och de enskilda människornas livsvillkor, kulturmiljö och språk möter allt större svårigheter för varje år som går, finner jag det angeläget att Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala utan ytterligare dröjsmål erhåller den förbättring i sina resurser som den av styrelsen och universitetskanslern föreslagna biträdesbefattningen utgör. Större delen av skivorna i grammofonarkivet i Uppsala har intalats av personer som redan gått ur tiden. I åtskilliga fall ha dessa människor talat en form av vårt modersmål, som nu inte längre existerar. Upptagningarna genom inspelningsbil erbjuda den mest effektiva utvägen att med nödig snabbhet åt forskning, undervisning och det allmänna kulturintresset grunda ett viktigt material för kunskapen om vårt språk och vår inhemska folkliga kultur under ett tidsskede som nu till största delen är förgånget.

På grund av vad nu anförts, och då universitetskanslerns förslag innebär viss fördel framför styrelsens, få vi hemställa,

att riksdagen ville på riksstaten fr. o. m. budgetåret 1956/
57 upptaga en tjänst vid Landsmåls- och folkminnesarkivet
i Uppsala som tekniskt biträde i lönegrad Ce 11.

Stockholm den 24 januari 1956

P. L. Orgård

Manne Ståhl